

Ільчишин В. В.,*доктор філософії в галузі знань «Право» (PhD),**докторант Київського університету інтелектуальної власності та права**<https://orcid.org/0009-0004-0097-2739>*

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В ПАРАДИГМІ ДОДЕРЖАВНОЇ ЕПОХИ ЛЮДСТВА РОЗУМНОГО

EXECUTIVE POWER WITHIN THE PARADIGM OF THE PRE-STATE EPOCH OF HOMO SAPIENS

У статті актуалізовано наукове розуміння виконавчої влади в парадигмі додержавної епохи людства розумного, ґрунтуючись на міждисциплінарному аналізі антропологічних, історико-соціологічних і правових джерел, які висвітлюють механізми організації влади в первісних спільнотах. Обґрунтовано, що елементи виконавчої влади виникли як суспільний феномен задовго до формування державності й функціонували в рамках соціальних інститутів, заснованих на традиції, звичаї, авторитеті та ритуалі. У роботі доведено, що в додержавних суспільствах соціальна координація, управління ресурсами, організація оборони, примирення конфліктів і забезпечення порядку здійснювалися без письмових законів або формалізованого примусу, але мали характер ознак виконавчої діяльності. Функціональність на основі звичаєвих норм визначено ключовою ознакою виконавчої влади в умовах додержавної доби. Звичаї, що об'єктивно формувалися у відповідь на виклики життєдіяльності, передавалися між поколіннями та були нормативною основою для регулювання поведінки членів громади. Старійшини, голови родів і вожді стежили за дотриманням цих норм, вирішували суперечки та організовували спільне життя, втілюючи публічну владу через моральні засоби впливу, насамперед – через загрозу втрати репутації чи вигнання. Інституційна персоніфікація влади проявлялася в тому, що виконавчі функції виконували конкретні авторитетні постаті, наділені довірою громади та легітимізовані традицією, віком або сакральним статусом. Визначальною рисою була також відсутність поділу влад, коли одні й ті самі особи об'єднували функції ухвалення рішень, судочинства і виконання колективної волі громади. Актуалізовано, що колегіальність і консенсус були домінантними засобами ухвалення рішень, які забезпечували горизонтальну політичну організацію в родових та ацефальних суспільствах. Навіть за відсутності примусу рішення громади мали зобов'язальну силу завдяки соціальному тиску, моральному авторитету й очікуванню взаємності. Особлива увага приділена легітимізації виконавчої влади через сакральні ритуали, символіку та вірування, які підсилювали авторитет лідера та забезпечували добровільне підкорення.

Ключові слова: *апарат держави, авторитет і ритуал, держава, додержавна доба, звичаї, інституційна персоніфікація, колективні рішення, культурний лад, людина розумна, первісне суспільство, публічна влада, примирення конфліктів, соціальний порядок, соціальні інститути, суспільний феномен, традиції, формалізований примус.*

The article actualizes the scholarly understanding of executive power within the paradigm of the pre-state epoch of Homo sapiens, based on an interdisciplinary analysis of anthropological, historical-sociological, and legal sources that shed light on the mechanisms of power organization in primitive communities. It substantiates that elements of executive power emerged as a social phenomenon long before the formation of statehood and functioned within social institutions founded on tradition, custom, authority, and ritual. The study demonstrates that in pre-state societies, social coordination, resource management, defense organization, conflict resolution, and order maintenance were carried out without written laws or formalized coercion but bore the characteristics of executive activity. Functionality based on customary norms is identified as a key feature of executive authority in the pre-state era. Customs, which objectively evolved in response to the challenges of existence, were transmitted across generations and served as the normative foundation for regulating community members' behavior. Elders, clan leaders, and chiefs monitored compliance with these norms, resolved disputes, and organized communal life, embodying public authority through moral means of influence—primarily through the threat of reputational loss or expulsion. The institutional personification of power was manifested in the fact that executive functions were performed by specific authoritative figures endowed with the community's trust and legitimized by tradition, age, or sacred status. A defining feature was the absence of a division of powers, wherein the same individuals combined the functions of decision-making, adjudication, and execution of the collective will of the community. It is emphasized that collegiality and consensus were the dominant methods of decision-making, ensuring

horizontal political organization in clan-based and acephalous societies. Even in the absence of coercion, community decisions had binding force due to social pressure, moral authority, and the expectation of reciprocity. Special attention is given to the legitimation of executive power through sacred rituals, symbolism, and belief systems that enhanced the leader's authority and ensured voluntary submission.

Key words: *authority and ritual, collective decisions, cultural order, customs, elders, clan leaders, and chiefs, executive power, formal coercion, Homo sapiens, institutional personalization, maintenance of order, pre-state period, primitive society, public authority, social institutions, social order, social phenomenon, state, state apparatus, traditions.*

Вступ. Актуальність теми зумовлюється як теоретичними потребами сучасної науки, так і практичними викликами розвитку публічного адміністрування в Україні в умовах воєнного стану, викорінення всього постросійського (імперського та радянського), відновлення українського суспільства від наслідків російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції України.

Виконавча влада є найчисельнішою та найактивнішою гілкою публічної влади, яка забезпечує практичне втілення норм законодавства. Її легітимність, ефективність і підзвітність значною мірою залежать від глибини теоретичного осмислення механізмів, через які вона функціонує. У цьому контексті звернення до додержавної епохи дозволяє виявити ґрунтовні соціокультурні витоки виконавчої влади, які формувалися ще до появи інституціоналізованих державних структур. Аналіз родових і племінних спільнот, що діяли на основі звичаєвих норм, авторитету та консенсусу, актуалізує розуміння виконавчої влади не лише як адміністративного апарату, а як соціального явища, вкоріненого в культурних матрицях. Це сприяє подоланню технократичного підходу до її вивчення та відкриває перспективи для формування ціннісно орієнтованої моделі публічного адміністрування.

Тема є актуальною в умовах міждисциплінарного розвитку науки, де перехрестя адміністративного права, антропології, історії та соціології формує нову якість наукового пізнання. Використання антропологічного знання в юриспруденції – це не лише методологічна інновація, але й інструмент пояснення таких явищ, як легітимація, традиція, звичай, ритуал, моральний обов'язок, які залишаються ключовими й у сучасній діяльності виконавчих органів. У цьому сенсі наукове осмислення виконавчої влади як функціонального механізму додержавних суспільств дозволяє глибше зрозуміти принципи її еволюції, виявити архетипи

публічного лідерства, а також вивчити нецентралізовані форми управління, які можуть слугувати джерелом для модернізації нинішніх адміністративних практик. Тим самим, правове осмислення виконавчої влади має враховувати не лише позитивістське бачення закону, а й культурно-історичні механізми, що забезпечують підкорення, організацію та порядок.

В умовах євроатлантичної інтеграції України формування сучасної виконавчої влади має ґрунтуватися не лише на нормативному запозиченні іноземного досвіду, але й на глибокому усвідомленні власного цивілізаційного підґрунтя. Історичний аналіз становлення виконавчої влади в додержавну добу дає змогу сформуванню автономну національну доктрину публічного адміністрування, в якій влада постає не як засіб примусу, а як інструмент солідарності та служіння громаді. Такий підхід є ключовим для оновлення теорії адміністративного права, що повинна не лише описувати інститути влади, а й закладати аксіологічну основу для їх функціонування в умовах демократії, воєнної мобілізації, соціальної справедливості й громадянського суспільства.

Отже, осмислення наукових положень щодо виконавчої влади крізь призму додержавного досвіду є актуальним кроком для переосмислення сучасної української державності.

Огляд останніх досліджень. До певних аспектів наукового аналізу виконавчої влади в парадигмі додержавної епохи людства розумного зверталися у своїх наукових працях учені А. Аджіт, А. Берлач, Дж. Болт, К. Бем, Ф. Боас, Дж. Буханевич, В. Галунько, Д. Гарднер, М. Годельє, Дж. Келер, Дж. Кохлер, А. Купер, Д. Льюїс, Дж. Пейн, Й. Сигрист, О. Ситников, М. Снайпс, С. Стеценко, А. Тіманн, Е. Еванс-Прітчард, В. Фелик, М. Фортес, Т. Йошікава, В. Курило, Дж. Робінсон, Ю. Харарі та ін. Проте безпосередньо предметом їхнього аналізу аналізована нами проблематика не була.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права та антропологічних знань актуалізувати наукові положення щодо виконавчої влади в парадигмі додержавної епохи людства розумного.

Виклад основних положень. Виконавча влада є фундаментальним елементом суспільної організації, що виник задовго до появи перших держав. У первісних суспільствах, таких як роди та племена, соціальна взаємодія базувалася на звичаєвих нормах, які регулювали поведінку членів спільноти. Для забезпечення дотримання цих норм виникали інститути, які виконували функції, аналогічні сучасній виконавчій владі, зокрема ради старійшин або вождів, що мали авторитет і вплив у межах своєї спільноти.

Згідно з сучасним уявленням, виконавча влада в Україні є невід'ємною і найчисельнішою гілкою державної влади, яка забезпечує практичне виконання законів через систему засобів публічного адміністрування на основі реалізації норм законодавства. Вона відповідає за розпорядчу, виконавчу та сервісну діяльність. Зокрема, під час воєнного стану – через координацію оборони, мобілізацію та захист критичної інфраструктури. Адміністративне право регулює її діяльність, гарантує дотримання прав громадян, прозорість і запобігання зловживанням, адаптуючись до надзвичайних умов із збереженням балансу між національною безпекою та свободою. Україна активно інтегрує європейські стандарти, такі як верховенство права, повага до прав людини та антикорупційні механізми, що є ключовими для євроінтеграції [1].

Однак, звертаючись до доісторичного державного аспекту, треба визнати, що переважна більшість учених визнає факт сучасної науки: людина розумна (*Homo sapiens*) існує на планеті Земля приблизно двісті тисяч років, тоді як перші ознаки державної організації з'явилися лише близько п'яти з половиною тисяч років тому. Цю часову диспропорцію підкреслює Ювал Ной Харарі у своїй праці *Sapiens: Коротка історія людства*, зазначаючи, що більшість своєї історії людство прожило в бездержавних, переважно егалітарних спільнотах [2]. Археологічні й антропологічні дослідження підтверджують, що до виникнення перших міст-

держав у Месопотамії, Єгипті, долині Інду та Китаї людські спільноти організовували своє життя через родові та племінні структури. Саме тому аналіз політичних або соціальних явищ, зокрема таких як влада, без урахування доісторичних форм суспільної організації, є неповним. Видатний антрополог Крістофер Бем у праці *Ієрархія в лісі: Еволюція егалітарної поведінки* також вказував, що прадавні людські спільноти мали механізми прийняття рішень і стримування домінування ще задовго до інституціоналізації державної влади [3]. Це свідчить про наявність до-державної публічної влади, яка функціонувала на засадах звичаю, авторитету й консенсусу. Вивчення цих ранніх форм влади – ключ до глибшого розуміння походження політичної інституції сучасного феномену виконавчої влади.

Антропологія як наука про людину в її біосоціальному й культурному бутті є необхідним підґрунтям для аналізу таких явищ, як влада, організація, справедливість чи порядок. У своїй класичній праці *Антропологія і сучасне життя* Франц Боас наголошував, що будь-яка оцінка інституцій має ґрунтуватися на історично-порівняльному підході, який охоплює всі етапи розвитку людських суспільств [4]. Такий підхід дозволяє уникнути етноцентризму та розширює рамки дослідження за межі лише сучасних або державних структур. Справжнє розуміння природи публічної влади вимагає звернення до даних про племінні ради, старійшинські збори, харизматичне лідерство, які тисячоліттями забезпечували суспільну координацію. Антрополог М. Годельє у своїй роботі *Як створюються великі чоловіки: чоловіче домінування і влада в племені Баруя* доводив, що влада виникає ще до класичної політики – як символічна взаємодія, заснована на дарі, репутації й соціальних ролях [5].

Таким чином, публічна влада передуює державі й не зводиться до неї – ігнорування цього факту знижує якість соціально-гуманітарного аналізу. Антропологія в цьому контексті виступає не лише джерелом емпіричних знань, а й теоретичним орієнтиром для розуміння людської спільноти.

М. Фортес і Е. Е. Еванс-Прітчард у своїй класичній праці *Африканські політичні системи* (1940) дослідили організацію публічної вла-

ди в африканських суспільствах до виникнення держав. Вчені узагальнили, що у до-державних спільнотах публічна влада існувала без формальної держави, проявляючись через систему соціальних зв'язків і авторитетних осіб, які виконували керівні функції. Ще раніше А. Редкліф-Браун відзначив, що «держава» є радше абстракцією, а реально існує організація з окремих людей, серед яких деякі наділені особливою владою чи авторитетом – наприклад, вожді або старійшини [6; 7].

Первісні суспільства мали своїх публічних носіїв влади, хоча й не мали розвинутої бюрократії чи суверенної державної структури. Лідери на кшталт племінних вождів, рад старійшин або інших впливових осіб виконували керівні й організаційні функції, забезпечуючи управління та підтримання порядку в громаді. Відправною точкою дослідження стало усвідомлення, що публічна влада в ранніх суспільствах є невід'ємним елементом їхньої соціальної організації й функціонує на основі традиційних норм та авторитету. Було визначено дві основні типології політичної організації в Африці: централізовані системи влади та ацефальні («безголові») суспільства [8].

У централізованих системах влада мала ієрархічний характер з чіткою вертикаллю підпорядкування, тоді як в ацефальних суспільствах вона була розподіленою, спиралася на консенсус і колегіальні рішення. Ця класифікація показала, що навіть без державного апарату африканські спільноти можуть мати різні моделі публічної влади – від владарювання одного вождя до керівництва через раду старійшин. Вибір моделі зумовлювався історичними та культурними чинниками (масштабом спільноти, способом господарювання тощо), проте кожна з них слугувала дієвим засобом управління і забезпечення стабільності [9; 10].

Одноосібний характер влади пом'якшувався тим, що навіть у монархічних системах існували дорадчі органи – ради старійшин чи наближених осіб – які обмежували свавілля правителя та допомагали йому у важливих рішеннях. Як свідчать історичні приклади, правителі деяких африканських королівств, навіть наділені сакральним ореолом, фактично приймали ключові рішення лише після обговорення з радою старійшин. Такий баланс між єдиноначальніс-

тю та колегіальністю забезпечував більшу стабільність влади й врахування інтересів різних верств громади. В ацефальних (безцентральных) суспільствах відсутній постійний одноосібний лідер, і публічна влада здійснювалася колективно [11; 12].

Відсутність централізованої примусової влади означала, що надміру амбітні чи агресивні особи не могли насильно нав'язати свою волю іншим – громада мала змогу просто ігнорувати їх, що зрештою сприяло співпраці та злагоді замість розбрату. Показовим є приклад нілотичного народу нуерів (Південний Судан), чиє суспільство функціонувало практично без формальної влади: навіть «леопардовошкірий вождь» – посередник у кровних конфліктах – не мав жодних реальних владних повноважень. Тим самим, у бездержавних суспільствах публічна влада набувала горизонтальних форм і здійснювалася через традиційні інститути (роди, вікові класи, ради), які підтримували соціальний порядок без централізованого примусу. У первісних суспільствах відсутнє чітке розмежування між гілками влади, тому одні й ті самі особи чи органи зазвичай поєднували управлінські (виконавчі), нормотворчі та судові функції громади [13; 14; 15].

Фактично, публічні лідери в цих спільнотах служили одночасно управлінцями, суддями й виконавцями волі громади, дбаючи про збереження соціального порядку та справедливості на основі звичаю. Практика африканських суспільств, описана у праці Африканські політичні системи, свідчить, що навіть без письмових законів і професійної адміністрації вони ефективно самоврядувалися за допомогою традиційних інститутів публічної влади. Публічна влада в первісній організації суспільства була невіддільна від соціальної структури та духовних уявлень громади. Система родичання багато в чому визначала владну ієрархію: вожді та старійшини зазвичай походили з впливових родів і нерідко вважалися нащадками легендарних предків або носіями благословення предків, що надавало їм особливий статус. Тим самим, публічна влада в первісних умовах функціонувала на засадах консенсусу та традиції: вона була органічною частиною суспільства і забезпечувала єдність та стабільність громади, доки відповідала її базовим цінностям [16].

Т. Йошікава – японська дослідниця в галузі соціальної антропології, яка захистила магістерську дисертацію в Університеті Дарема (Велика Британія), що була присвячена аналізу наукових здобутків Еванса-Прітчарда. Едвард Еванс-Прітчард британський соціальний і культурний антрополог, професор Оксфордського університету, один із провідних представників функціоналістської та структурно-функціоналістської школи. У своїй дисертації Т. Йошікава висвітлює, як антропологічний підхід Е. Е. Еванса-Прітчарда розкриває ключові риси організації соціальної влади в суспільствах, що існували до утворення держави. Спираючись на польові дослідження серед асанде й нуерів, учений доводив, що в таких спільнотах існували складні системи норм, врегулювання конфліктів і соціального контролю, які не ґрунтувалися на централізованій державній структурі, а виникали природно внаслідок дії звичаєвих правил і громадських очікувань [17].

А. Купер один із найвідоміших сучасних британських антропологів, професор Лондонської школи економіки – у своїй статті розкриває, як у працях М. Фортеса [18] родинна структура, кланові зв'язки та культ предків у народів Талленсі постає як теоретична основа для розуміння прототипів виконавчої влади в до-державних суспільствах. М. Фортес стверджував, що влада у таких спільнотах ґрунтується на «політико-юридичному домені», окремому від домену родини та емоцій. У цьому домені ключові функції виконавчої влади – встановлення обов'язків, розподіл ресурсів, санкціонування порядку – реалізуються через кланову організацію. Вождь або голова лінії виконує роль носія публічної влади, але ця роль легітимується через ритуали ініціації, інститути предків та звичаєве право. Влада в таких спільнотах не відокремлена у вигляді державного апарату, але виявляє себе через сукупність норм, ритуалів і ролей, що виконують функції виконавчої гілки. Найважливішим джерелом легітимності є прив'язаність до морального порядку, сформованого в родинній сфері, – саме так емоції трансформуються в політичний обов'язок. Такий підхід дозволяє виокремити дві сфери: домашній (емоційно-моральний) і політико-юридичний (владно-

правовий) домени, які виконують різні функції в до-державному суспільстві [19].

Британська енциклопедія доводить, що у термінах антропології вождство є формою соціально-політичної організації, за якої централізована влада здійснюється вождем над кількома громадами. Вождь має як політичну, так і економічну владу, зокрема виконавчі функції щодо збирання данини та перерозподілу надлишків. Така форма правління поєднує лідерство з адміністративними та примусовими повноваженнями, зазвичай без кодифікованого права, але з інституціалізованим авторитетом. Елементи виконавчої влади проявляються у здатності вождя мобілізувати працю, регулювати міжгрупові відносини та забезпечувати виконання зобов'язань. Вожді в таких регіонах, як Полінезія чи Західна Африка, історично виконували ці функції через ритуали, святкові розподіли та символічне панування. Попри ранні плутанини у вживанні терміна, нині вождства визнаються перехідною формою між племінною організацією і державною владою із зародковими формами виконавчого адміністрування [20].

Німецький соціолог і антрополог, представник критичної соціології, С. Сіґрист (Christian Sigrist, 1935–2015) підкреслює, що основоположною ознакою сегментарного суспільства є відсутність центральної інстанції, яка здійснювала б делеговане право на застосування примусу. Виконавча влада в класичному розумінні – як постійний орган, уповноважений реалізовувати рішення через адміністративний апарат або примус – тут відсутня. Натомість політична влада розподіляється горизонтально між рівнозначними корпоративними сегментами, які функціонують на основі кровного споріднення. Вчений уводить концепцію «регульованої анархії», яка означає наявність стабільних соціальних структур без централізованого примусу. Політична влада реалізується через механізми консенсусу, соціального тиску, поетапної сегментації і конфліктної рівноваги, а не через виконавчу інституцію [21].

Висновки. На основі вище викладеного матеріалу можна зробити висновок, що функціональність щодо реалізації звичаєвих норм є головною ознакою виконавчої влади в первісному суспільстві. У до-державний період

соціальне життя регулювалося не законами, а звичаями, що мали обов'язковий характер. Ці звичаї, виникаючи на основі практичного досвіду спільного життя людей, утверджувались та передавалися між поколіннями, сприймаючись як природний порядок речей. Старійшини й поважні члени громади слідували за дотриманням правил і вирішували конфлікти згідно з усталеними нормами. Їхні рішення мали моральну силу, а засобом примусу виступала загроза вигнання чи втрати репутації.

Інституційна персоніфікація влади проявлялася через концентрацію виконавчих функцій у конкретних постатях. У родових і племінних громадах це були старійшини, голови родів, харизматичні вожді або ритуальні лідери. Вони здійснювали керівництво громадськими роботами, організовували оборону, координували розподіл ресурсів. Їхній авторитет формувався на основі досвіду, віку, родової належності або сакрального статусу. Хоча формальної держави ще не існувало, ці особи фактично виконували, зокрема, і виконавчі повноваження.

Колегіальність і консенсус як механізм ухвалення рішень були типовими для багатьох бездержавних спільнот. У таких суспільствах рішення приймалися не одноосібно, а через збори старійшин, рад родів або племінні асамблеї. Влада була розподілена між різними сегментами, що забезпечувало горизонтальну політичну структуру. Кожен голос мав значення, а авторитетні особи виконували радше координуючу, ніж наказову функцію. Примус не був централізованим, тому ключову роль відігравав соціальний тиск і згода громади. Поєднання владних функцій в одних руках було характерним явищем у первісних громадах. Одні й ті самі особи виконували управлін-

ські, нормотворчі та судові функції, не маючи спеціалізованих органів. Старійшини могли одночасно скликати збори, вирішувати суперечки та організовувати ритуальні церемонії. Таке поєднання відображало нерозвиненість інституційного поділу влади, властиву пізнішим державним системам. Водночас це дозволяло громаді швидко реагувати на загрози та приймати узгоджені рішення. Легітимність через авторитет, традицію та ритуал визначала засади виконавчої влади в до-державних спільнотах. Влада старійшин чи вождів не ґрунтувалася на законах або силі, а на повазі до традицій і вірувань. Їхній авторитет закріплювався ритуалами ініціації, зв'язком із предками або сакральним статусом. Саме віра в особливу місію лідера надавала його наказам обов'язковості для громади. Водночас традиція накладала межі на повноваження: лідер, що нехтував звичаєм, втрачав довіру.

Отже, науковий аналіз первісних форм публічної влади дозволяє зробити висновок, що виконавча влада як феномен виникла задовго до появи держави й виявлялася в соціальних практиках до-державних спільнот. У цих суспільствах вона реалізовувалася через авторитет, звичаєві норми та колективне ухвалення рішень, а не через централізований примус. Влада концентрувалася в руках поважних осіб – старійшин, вождів, голів родів, які забезпечували виконання рішень і підтримання порядку. Важливою ознакою таких форм влади була її інтегрованість у соціальну, моральну та ритуальну тканину громади. Виконавча функція тут не була відокремлена інституційно, але фактично охоплювала управлінські, санкціонуючі та координуючі обов'язки. Її легітимність базувалася на консенсусі, культурній довірі й дотриманні традицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галунько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
2. Harari, Yuval Noah. Sapiens: A Brief History of Humankind. London: Harvill Secker, 2014. Amazon.co.uk. 2024. URL: <https://www.amazon.co.uk/dp/0099590085/>
3. Boehm C. Hierarchy in the Forest: The Evolution of Egalitarian Behavior. Harvard University Press. 2001. 304 p. ISBN: 9780674006911. URL: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674006911>
4. Boas F. Anthropology and Modern Life. New York: W.W. Norton & Company, 1928. 292 p.
5. Godelier M. The Making of Great Men: Male Domination and Power among the New Guinea Baruya. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 264 p.

6. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
7. Thiemann A. *The Politics of Relations: How Self-Government, Infrastructures, and Care Transform the State in Serbia*. Berghahn Books. 2023. URL: <https://www.berghahnbooks.com/title/ThiemanPolitics>
8. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
9. Hasty J., Lewis D.G., Snipes M.M. *Colonialism and the Categorization of Political Systems*. Introduction to Anthropology (OpenStax). 2023. № 8.2. URL: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Anthropology/Introductory_Anthropology/Introduction_to_Anthropology_\(OpenStax\)/08%3A_Authority_Decisions_and_Power-_Political_Anthropology/8.02%3A_Colonialism_and_the_Categorization_of_Political_Systems](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Anthropology/Introductory_Anthropology/Introduction_to_Anthropology_(OpenStax)/08%3A_Authority_Decisions_and_Power-_Political_Anthropology/8.02%3A_Colonialism_and_the_Categorization_of_Political_Systems)
10. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
11. Bolt J., Gardner L., Kohler J., Paine J., Robinson J.A. *African Political Institutions and the Impact of Colonialism*. Social Science Research Network. 2022. URL: <https://doi.org/10.2139/SSRN.4259493>
12. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
13. Acephalous Society. *Sociology Plus*. 2022. URL: <https://sociology.plus/acephalous-society/>
14. Ajith A. Review of: Evans-Pritchard, E.E. *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. *The Criterion: An International Journal in English*. 2017. URL: <https://www.the-criterion.com/V7/n4/Anakha.pdf>
15. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
16. Fortes, Meyer & E. E. Evans-Pritchard, eds. *African Political Systems*. Oxford: Oxford University Press for the International African Institute, 1940. Internet Archive. 2024. URL: <https://archive.org/details/africanpolitical00fort/page/n7/mode/2up>
17. Yoshikawa, T. (1999). *Evans-Pritchard's humanism and the development of anthropology*. Durham Theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/4314/>
18. Meyer Fortes. *Encyclopaedia Britannica*. 2025. URL: <https://www.britannica.com/biography/Meyer-Fortes>
19. Kuper, A. (2016). Meyer Fortes: the person, the role, the theory. *The Cambridge Journal of Anthropology*, 34(2), 127–139. DOI: 10.3167/ca.2016.340209. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/68934/>
20. Chiefdom. *Encyclopædia Britannica*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/chiefdom>
21. Sigrist, C. (2004). *Segmentary Societies: The Evolution and Actual Relevance of an Interdisciplinary Conception*. In B. Streck (Ed.), *Segmentation und Komplementarität. Organisatorische, ökonomische und kulturelle Aspekte der Interaktion von Nomaden und Sesshaften* (pp. 3–31). *Mitteilungen des SFB "Differenz und Integration"*. Christian Sigrist. 2004. URL: <https://www.nomadsed.de/publications.html>